

СЕКЦІЯ 3 МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ДОСТУПНОСТІ ДЛЯ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: ІНОЗЕМНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

REGULATORY REGULATION OF PHYSICAL ACCESSIBILITY FOR LOW MOBILE POPULATION GROUPS: FOREIGN AND UKRAINIAN EXPERIENCE

Фізична доступність – це показник того, чи можуть люди з різними здібностями звернутися до закладу та отримати необхідні послуги. Наприклад, ідеться про такі маломобільні групи, як особи з інвалідністю, літні люди, особи з дитячими візочками, вагітні жінки, жінки з дітьми та особи з тимчасовою інвалідністю. Особливо важливо забезпечити права людей, які користуються інвалідними візками, оскільки вони найчастіше зіштовхуються з різними фізичними бар'єрами. У статті проаналізовано чинне нормативно-правове законодавство України та іноземних країн щодо фізичної доступності для маломобільних груп населення. Основою для формулювання подальших законів, стандартів, та норм щодо доступності вважається Конвенція ООН про права людей з інвалідністю, відображена в законах та нормативно-правових актах різних країн, особливо в забезпеченні прав людей з інвалідністю (включно з правом на фізичні бар'єри). Деякі закордонні закони іноземних держав гарантують, що люди з інвалідністю користуються рівними правами на фізичний доступ. США, Канада, Австралія та Велика Британія особливо підкреслюють, що кожен має право безперешкодно рухатися та отримувати послуги. Визнання права людини на вільне пересування є достатньою підставою для впровадження цих норм на практиці. Нормативно-правове забезпечення сфери фізичної доступності в Україні визначає основні вимоги до забезпечення доступності. Прикладом цього є Державні будівельні норми «Інклюзивність будівель та споруд», що чітко визначає основні технічні стандарти та гарантує права маломобільних груп на вільне пересування та фізичний доступ до будівель. На державному рівні наявні закони та нормативні акти, які гарантують фізичну доступність, але їх існування не гарантує застосування будівельних норм на практиці.

Ключові слова: публічне управління, фізична доступність, інфраструктура для маломобільних людей, безбар'єрність, інвалідність.

Physical accessibility is an indicator of whether people with different abilities can apply to the institution and receive the necessary services. For example, these are low-mobility groups such as people with disabilities, the elderly, people with prams, pregnant women, women with children, and people with temporary disabilities. It is especially important to ensure the rights of people in wheelchairs, as they are most exposed to various physical barriers.

This article analyzes the current legal legislation of Ukraine and foreign countries regarding physical accessibility for low mobility groups. The basis for the formulation of further laws, standards, and norms on accessibility is the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, which is reflected in the laws and regulations of various countries, especially in ensuring the rights of persons with disabilities, including the right to physical barriers. Some foreign laws of foreign countries guarantee that people with disabilities enjoy equal rights to physical access. The United States, Canada, Australia and the United Kingdom emphasize that everyone has the right to move and receive services without hindrance. Recognition of the human right to free movement is a sufficient basis for the implementation of these norms in practice. Regulatory and legal support in the field of physical accessibility in Ukraine has demonstrated in great detail the basic requirements for ensuring accessibility. An example of this is the State Construction Norms "Inclusiveness of Buildings and Structures", which clearly defines the basic technical standards and guarantees the rights of low-mobility groups to free movement and physical access to buildings. At the state level, there are laws and regulations that guarantee physical accessibility, but their existence does not guarantee the application of building codes in practice.

Key words: public administration, physical accessibility, infrastructure for people with limited mobility, accessibility, disability.

УДК 352:338:177
DOI <https://doi.org/10.32843/rma2663-5240-2021.25.17>

Ковтуненко О.В.

аспірантка
Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні актуальною є проблема відсутності доступності інфраструктури, що порушує конституційні права маломобільних людей, перешкоджає їх вільному пересуванню, не дає змоги відчувати себе повноцінною людиною, що негативно позначається на якості життя та знижує соціальну активність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження нормативно-правового регулювання у сфері доступності для маломобільних груп населення в Україні визначають основні положення в забезпеченні доступності. Прикладом цього можуть слугувати ДБН «Інклюзивність будівель та споруд» [1], де чітко прописано основні технічні норми, які гаранту-

ють право на вільне пересування та фізичний доступ до будівель маломобільним групам населення. На державному рівні наявні закони та положення, що гарантують фізичну доступність, а також в іноземних країнах існує чинне законодавство, щодо забезпечення прав людей з інвалідністю.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дотепер не вирішеною проблемою залишається недосконалість чинного законодавства, жахлива ситуація з інфраструктурною доступністю для маломобільних груп населення, нерозуміння більшості пересічних громадян важливості створення безбар'єрного середовища для цієї категорії громадян, відсутність дієвих механізмів впливу на підприємців, будівельних організацій, проєктантів, які формально ставляться до створення безперешкодного простору для осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Мета статті – проаналізувати нормативно-правове регулювання фізичної доступності для маломобільних груп населення в іноземному та українському досвіді.

Виклад основного матеріалу. Кожна демократична країна повинна гарантувати права людини (включно з фізичними бар'єрами), оскільки кожен має право на безбар'єрне середовище, де він може реалізувати свій потенціал. Ось чому необхідно забезпечити контроль за фізичною доступністю на національному рівні шляхом створення необхідних правових документів, які становлять основу для захисту прав людей на фізичний доступ. Однак є різниця між теоретичною нормативною базою та практичним забезпеченням доступності.

Основою правової бази, яка забезпечує практичну доступність, є підхід, який ґрунтується на правах людини. Є два компоненти, які відповідають основним принципам цього підходу: по-перше, переконаність у тому, що враховуються погляди, потреби та права людей; по-друге, розвиток спроможності людей, відповідальних за права людини. Підхід, заснований на правах людини, з'явився після ратифікації та затвердження Загальної декларації прав людини ООН 1948 року. Це загальний метод, на якому базується вся наукова та нормативна робота щодо дотримання прав людини [2].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права людей з інвалідністю є основою для формулювання подальших законів, стандартів та норм щодо доступності людей з інвалідністю. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю вважається важливим міжнародним документом, який змінив застарілий спосіб розуміння інвалідності. Зміст конвенції не

зосереджується на «неправильності» людей з інвалідністю. Конвенція ж розглядає інвалідність як соціальний «недолік», оскільки не створено умов для повної гарантії дотримання прав людей з інвалідністю. Конвенція забезпечує високий рівень захисту, оскільки детально визначає всі права, якими мають користуватися особи з інвалідністю, включно з тими, котрі користуються інвалідними візками [3].

Демократії, які ратифікували Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю, повинні поважати основні положення (включно з правом на доступність), як визначено у статті 9 Конвенції: «забезпечення людям з інвалідністю доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг...». Тобто країни мають вживати заходів, які спрямовані на усунення фізичних перешкод у середовищі для людей з інвалідністю, зокрема для тих, які використовують інвалідні візки [3].

20 грудня 1993 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй сформулювала стандартні правила щодо вирівнювання можливостей для людей з інвалідністю. Хоча ці правила не є юридично обов'язковими інструментами, однак вони відіграють певну роль на моральному та політичному рівнях, змушуючи уряд уживати заходів для досягнення рівних можливостей для людей з інвалідністю. Правила є інструментами реалізації соціальної політики [4].

Більшість законодавств та стандартів у всьому світі ґрунтуються на Конвенції про права людей з інвалідністю та Загальній декларації прав людини, які підкреслюють рівність усіх для реалізації свого потенціалу та покращення якості життя [2].

Законодавство США щодо доступності складається з двох основних документів: Американського акта інвалідності (ADA) та законопроєкту до внесення поправок та інших законів про недискримінацію. ADA – це закон про цивільні права, який забороняє всі форми дискримінації людей з інвалідністю у суспільстві, тому охоплює фізичні питання. П'ять частин Закону про внесення змін до попереднього законопроєкту стосуються забезпечення інклюзивності людей з інвалідністю. Третя частина законодавства називається «Громадські приміщення», у ній детально описуються технічні умови встановлення приміщень для людей із різними порушеннями здоров'я. Документ чітко визначає будівельні норми та технічні рекомендації щодо будівництва або реконструкції громадських місць [5].

Австралія також має досвід у наданні безбар'єрних закладів, зокрема фізично безбар'єрних засобів для осіб з інвалідністю. Закон про послуги особам з обмеженими можливостями підкреслює, що люди з інвалідністю мають ті ж права для реалізації свого повного потенціалу, що й інші члени австралійського суспільства [6].

Закон 1992 року про дискримінацію щодо інвалідності (Disability Discrimination Act) є важливою частиною австралійського законодавства щодо інвалідності. Питання фізичної доступності для людей з інвалідністю також є частиною цього документа [7].

У британському законодавстві є багато положень, які також гарантують рівні права та можливості для людей з інвалідністю. Однак більшість законодавства зосереджено на боротьбі з дискримінацією та створенні рівних можливостей для людей з інвалідністю. Є кілька прикладів установленого законодавства щодо осіб з інвалідністю. Закон проти дискримінації щодо людей з інвалідністю спрямований на запобігання дискримінації на основі інвалідності в різних сферах, тобто він передбачає, що люди з інвалідністю мають ті ж права, що й інші люди, тому інвалідність не є підставою для відмови комусь брати участь у суспільстві [8].

У Великій Британії розпочато громадську організацію з пропаганди рівних прав для людей з інвалідністю. Тому питання забезпечення рівних можливостей не тільки постає на папері, а й має повну практичну підтримку. Тому можна сказати, що у Великій Британії відбувся рух «мейнстрімінгу інвалідності», оскільки представники громадянського суспільства зосередили всі свої зусилля на зміні національної системи та формуванні планів та проєктів. Ці плани ґрунтуються на чіткому розумінні того, що люди з інвалідністю мають ті ж права, що й інші, тому їх не можна ігнорувати.

Правова база України детально описує основні принципи, що стосуються забезпечення фізичної доступності для людей з інвалідністю. Державно будівельні норми є одними з найбільш практичних нормативних актів в Україні. Його практичність полягає в тому, що він визначає технічні стандарти для фізично безбар'єрних громадських будівель та споруд, які можна впровадити на практиці. Новий зразок державних будівельних норм В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель та споруд» розроблено на заміну ДБН В.2.2-17:2006 Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення. Відповідно до Закону України «Про державні будівельні норми» ДБН це – нормативний акт, затверджений центральним органом виконавчої влади,

що забезпечує формування державної політики у сфері будівництва. Державні будівельні норми містять технічні умови та правила будівництва об'єктів [9].

Мета ДБН – створити безбар'єрний простір не тільки для людей з інвалідністю, які мають різні порушення (захворювання опорно-рухового апарату, зору, слуху та психічного здоров'я), а й для маломобільних груп населення (літні люди, вагітні жінки, жінки з дітьми та інші). Державні будівельні норми є загальними для всіх маломобільних груп. Цей метод сприяє проєктуванню будівель, оскільки всі умови однакові й мають будуватися за однаковими принципами [1].

У контексті забезпечення фізичної доступності Закон України «Про архітектурну діяльність» має сенс, оскільки він спрямований на створення безбар'єрного середовища. У другій статті закону передбачено, що держава повинна створити всі умови для безперешкодного пересування та життя людей з інвалідністю. Закон також передбачає, що під час проєктування та будівництва об'єктів архітектори варто дотримуватись державних стандартів та норм для забезпечення максимальної фізичної доступності [10].

Закон України «Про будівельні норми» підкреслює, що державна політика у сфері будівельних норм має дотримуватися такого принципу, як «створення безпечного середовища для здоров'я та життєдіяльності людини (зокрема, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення)» Крім того, стаття 11 Закону передбачає, що будівельні норми або окремі положення мають бути обов'язковими до виконання [11].

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» встановлює організаційно-правову базу розвитку містобудівної діяльності. Закон також передбачає сталий розвиток міста з урахуванням усіх норм доступності [12].

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» розповідає про права інвалідів та механізми реалізації прав. У Законі також згадується фізична доступність для людей з інвалідністю. У статті 26 зазначено, що «...підприємства, установи та організації зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до об'єктів фізичного оточення». Варто зауважити, що Закон стосується важливості використання шрифту Брайля для людей із вадами зору, оскільки немає згадок, окрім ДБН, про доцільність використання шрифту Брайля. [13].

Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» вказує на «передання замовнику проєк-

тної документації для виконання будівельних робіт на об'єкті будівництва». Отже, замовник є однією з відповідальних осіб, котра забезпечує фізичну доступність будівлі для маломобільних груп населення. Однак на практиці будівлі не завжди відповідають Державним будівельним нормам та законодавству України у сфері безбар'єрності [14].

У межах одного з проєктів громадська організація «Доступно.ЮА» вивчала фізичну доступність громадських будівель та споруд, для маломобільних людей та для осіб, які користуються інвалідними візками, у таких містах, як Черкаси, Херсон, Миколаїв, Івано-Франківськ, Тернопіль, Вінниця, Кам'янець-Подільський, Чернігів, Суми, Полтава. За результатами перевірки (за показниками ДБН) більшість будівель є недоступними або доступними лише частково. Це значно обмежує свободу пересування людей в інвалідних візках та їхнє право на вільний вибір [15].

Ця ситуація показує, що заклади вже будувалися без урахування потреби людей з інвалідністю і не були вдосконалені. Це лише один із прикладів недоступності громадських будівель та споруд, що порушує права людини та дискримінує людей за певними ознаками, зокрема інвалідністю.

Висновки. Забезпечення фізичної доступності в Україні регулюється законодавством. Багато нормативно-правових актів гарантують права доступу маломобільних груп та становлять основу для фактичної реалізації фізичної доступності. Зокрема, Державні будівельні норми відповідають за забезпечення основних технічних показників для створення фізичної доступності громадських будівель та споруд для маломобільних груп населення. Однак на практиці навіть наявність законодавства не гарантує забезпечення безбар'єрної інфраструктури для людей з обмеженими можливостями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ДБН В.2.2-40:2018 Інклюзивність будівель і споруд. Последние новости, нормативы и публикации – ДБНУ – Державні будівельні норми України – норми: ДБН, ДСТУ, СНиП, ГОСТ, СН, ВБН. URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832 (дата звернення: 06.10.2021).
2. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 03.10.2021).

3. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 р. : станом на 6 лип. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 03.10.2021).

4. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року "Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів" : Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 20.12.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306 (дата звернення: 03.10.2021).

5. U.S. Access Board – Adaag 1991 2002. U.S. Access Board – Home. URL: <https://www.access-board.gov/adaag-1991-2002.html> (date of access: 03.10.2021).

6. Disability Services Act 1986. Federal Register of Legislation. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2018C00146> (date of access: 03.10.2021).

7. Disability Discrimination Act 1992. Federal Register of Legislation. URL: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C00763> (date of access: 04.10.2021).

8. Disability Discrimination Act: 1995 and now – House of Lords Library. House of Lords Library. URL: <https://lordslibrary.parliament.uk/disability-discrimination-act-1995-and-now/> (date of access: 04.10.2021).

9. Про будівельні норми : Закон України від 05.11.2009 р. № 1704-VI : станом на 3 квіт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17> (дата звернення: 06.10.2021).

10. Про архітектурну діяльність : Закон України від 20.05.1999 р. № 687-XIV : станом на 24 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14> (дата звернення: 07.10.2021).

11. Про будівельні норми : Закон України від 05.11.2009 р. № 1704-VI : станом на 3 квіт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17> (дата звернення: 07.10.2021).

12. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI : станом на 24 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (дата звернення: 07.10.2021).

13. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII : станом на 5 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 07.10.2021).

14. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України від 14.10.1994 р. № 208/94-ВР : станом на 1 груд. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр> (дата звернення: 07.10.2021).

15. Ініціатива Доступно.UA. Ініціатива Доступно. UA. URL: <https://dostupno.ua> (дата звернення: 07.10.2021).